Jaarstukken 2018

Versie: 5.0.0.0.0.0

2.3.15 Bijzonder programma Duurzaamheid

Wijziging programmatische aanpak

Met de vaststelling van de Duurzaamheidsambities 2030 en de Duurzaamheidsagenda 2016-2020 is het gemeentelijk beleid en de richting voor de eerste jaren neergezet. Hierin is aangegeven dat de focus van het programma de eerste jaren gericht was op het aanjagen en creëren van bewustwording in de stad en binnen de eigen organisatie.

Het nieuwe college brengt een versnelling aan in het realiseren van de duurzame ambities ten behoeve van de duurzame verstedelijking. In de periode 2018 – 2019 is het Programma Duurzaamheid daarom door naar een 2.0 versie ontwikkeld, waarin we de focus leggen op realisatie. De volgende opgaven zijn daarbij leidend:
- Energietransitie
- Klimaatadaptatie, vergroening en biodiversiteit
- Circulaire Economie

De focus op deze opgaven vraagt om een nieuwe benadering van de doelgroepen in de stad. We willen gericht investeren in de stad, in duurzaamheidsmaatregelen die een effectieve bijdrage leveren aan het behalen van onze doelstellingen. Dit raakt bewoners, bedrijven en instellingen, die we dan ook intensief zullen betrekken bij het inbedden van duurzaamheidsmaatregelen. Zo willen we gezamenlijk de ambities van 2030 en verder kunnen halen.

Om van duurzame verstedelijking een succes te maken, zijn grote investeringen nodig in gebiedsontwikkeling, in vergroening en in verduurzaming. Het college heeft voor zulke investeringen een fonds Duurzame Verstedelijking ingesteld. We zetten in op een zakelijke aanpak waarbij we als gemeente gericht de samenwerking met marktpartijen opzoeken.

In het laatste kwartaal van 2018 is gewerkt aan de herijking van programma Duurzaamheid. Begin 2019 heeft het college besloten om de koers van het programma om te zetten naar drie afzonderlijke programma's om de ambities te halen. Eind 2019 zullen voor de deze drie opgaven uitvoeringsprogramma's worden opgesteld om de focus en activiteiten voor de komende jaren inzichtelijk te maken. De 16 doelstellingen uit het oude programma zullen ondergebracht worden onder de drie nieuwe opgaven. De uitvoeringsprogramma's richten zich op de eerste stappen voor de langere termijn: de grootschalige opgave van het verduurzamen van onze stad, waar we als gemeente voor staan. Hierover heeft het college de raad geïnformeerd middels de brief "Aanpak Duurzaamheidsopgaven 2019" (ref: Z/19/1348277).

Vanaf 2020 zullen de verschillende opgaven verder toegelicht worden in de afzonderlijke programma's, zie onderstaande tabel.

Onderdeel programma Duurzaamheid	Ondergebracht in begrotingsprogramma
Circulaire Economie	Programma 3 Economie
Duurzame Mobiliteit	Programma 4 Bereikbaarheid
Klimaatadaptatie en vergroenen	Programma 5 Omgevingskwaliteit
Energietransitie	Programma 6 Stedelijke Ontwikkeling
Duurzame evenementen	Programma 8 Cultuur, Sport en Recreatie

Binnen de opgaven worden de thema's educatie, participatie en communicatie optimaal ingepast. Daarnaast wordt input geleverd aan de Omgevingsvisie en ruimtelijke ontwikkelingen en wordt gewerkt aan een duurzame gemeentelijke organisatie.

Wat is er bereikt in de periode 2016 – 2018?

Energietransitie o.a.
- **Verduurzaming woningen**. Bewustwording en activering van bewoners en huiseigenaren voor verduurzaming van woningen door middel van GOED.-campagne, inzet van wijkambassadeurs, energiebespaaradvies en de uitvoering van de succesvolle subsidieregeling Fonds Investeren in Thuis. Daarnaast is een plan opgesteld voor de warmtevoorziening voor Zuidwest. Ook zijn vanaf 1 juli 2018 alle nieuwbouwwoningen aardgasvrij.
- Maatwerkadviezen van Erfgoed Leiden en omstreken gericht op de **verduurzaming van de monumentale binnenstad**;
- **Verduurzaming corporaties** door middel van intensieve samenwerking binnen de prestatieafspraken.

- **Verduurzaming van scholen en sportaccommodaties** door middel van o.a. Greendeal scholen, een speciale lening is beschikbaar gesteld, een jaar gratis energie monitoring is aan scholen aangeboden. Dit heeft voor besparing van energie verbruik gezorgd (en van de CO2 uitstoot).
- **Het uitvoeren van maatwerkadviezen voor het MKB** zodat zij hun energiehuishouding inzichtelijk en maatregelen kunnen treffen;
- Het inrichten van een duurzaamheidsfonds voor bedrijven zodat zij energiebesparende maatregelen kunnen treffen (zie ook kopje CE);
- **Uitvoering en implementatie Warmtevisie 2017** met inbreng van woningbouwcorporaties, burgers, energiepartijen, etc. wordt gewerkt aan een uitvoeringsprogramma Leiden Aardgasvrij voor de gehele stad. Waarbij toegewerkt wordt aan wijkgerichte uitvoeringsplannen: o.a. Leiden Zuidwest, Stationsgebied, de Mors, Stevenshof, LBSP.
- **Samenwerking Regionaal Energieakkoord Holland Rijnland (2017)** waarin samen met de regio wordt toegewerkt naar een energieneutrale regio in 2050. Hiertoe levert Leiden een bijdrage aan de thema's energiebesparing, zon op daken, warmte, ruimte en mobiliteit.
  Hier binnen vormt de Warmtelevering vanuit Rotterdam (Leiding over Oost (LoO)) een belangrijke rol voor Leiden.
- **Verduurzamen evenementen** er is bij verschillende evenementen een 0-meting gedaan om te kijken hoe het energieverbruik is en zijn gerichte besparingsadviezen gegeven. Op deze punten wordt in 2019 doorgepakt. In het nieuwe evenementenbeleid zal ook een hoofdstuk over duurzaamheid worden opgenomen.
- Opstellen Verordening Bodemenergie.

Klimaatadaptatie en biodiversiteit o.a.
- **Bewustwordingscampagnes biodiversiteit en klimaatadaptatie** Operatie Steenbreek en Tegel d'r uit en plant erin/Tuinman & Tuinman/netwerk Groen Dichterbij 071 / Samen aan de slag (via beheer);
- **Vergroten en versterken biodiversiteit** Het aanwijzen van plant- en diersoorten die kenmerkend zijn voor Leiden en het betrekken van burgers bij de monitoring daarvan;
- Leiden één van de eerste vijf **bij-vriendelijke gemeenten** van Nederland;
- **Klimaatadaptatie en hittestress** Het opstellen van Klimaateffectkaarten en stresstest light;
- Uitvoeren van **pilots waterbestendige stad** in Stationsgebied, Lakenplein en Noorderkwartier Oost (SPONGE);
- Uitvoering **Groene dakensubsidie**
- Opdoen van kennis ten behoeve van de (regionale) omgevingsvisie op gebied van water, energie en biodiversiteit.

Duurzame mobiliteit o.a.
- Uitvoeringsprogramma Fiets.
- Pilot Deelfietsen.
- Verdere uitrol elektrisch laadpaal netwerk. De beleidsregel voor aanvragen laadinfrastructuur is geëvalueerd en er zijn verbetermaatregelen afgesproken die in 2019 worden uitgewerkt.
- Verlenging milieuzone. Gestart is met een onderzoek naar de uitbreiding van milieuzone, zowel voor auto's, brommers als vaartuigen.

Circulaire economie, Duurzaam ondernemen en afval
- **Leningen Verduurzamen bedrijven en maatschappelijke organisaties** (CO_2 verminderen). De lening werd niet gebruikt ondanks nadrukkelijk verzoek. De lening is om deze reden geëvalueerd en de wijziging met vereenvoudiging is in voorbereiding (medio 2019). Tevens wordt gekeken naar uitbreiding lening voor realisatie groene daken door bedrijven en maatschappelijke organisaties;
- Aanzet verduurzamen bedrijventerreinen, er is voor het LBSP een **schetsboek duurzaamheidskansen** gemaakt voor het verder verduurzamen van de hartlijn. Ook is **BREEAM certificering** opgestart met deelname gemeente onder leiding van de Universiteit Leiden. Verder is kennis geleverd ten behoeve van de aanbesteding entreegebied (BREEAM 4 sterren);
- **Netwerk versterken met betrekking tot kennisontwikkeling circulaire economie** in regionaal en provinciaal verband. I.s.m. Economie071, Universiteit Leiden en Copper8 zijn er vier masterclasses georganiseerd voor ondernemers, onderwijsinstellingen en overheden in de Leidse regio omtrent Circulaire Economie. Casussen die voortvloeiden in daadwerkelijke projecten hebben hulp aangeboden gekregen vanuit de Universiteit Leiden in de vorm van verder onderzoek met masterstudenten. Daarnaast is meegewerkt aan het programma circulaire economie van de provincie Zuid-Holland en is in samenwerking met het LEADER-programma van Holland Rijnland een innovatiecafé organische grondstoffen georganiseerd.
- **Onderzoek verduurzamen afvalverwerking Leidse binnenstad** in samenwerking met Stichting duurzame horeca, opstart pilot;
- **Introductie Ecoglazen** in 2018 is volgens bestaande regelgeving al bij meerdere 'beheersbare' evenementen met eco-glazen met statiegeld gewerkt (o.a. Werfpop). Aan de hand daarvan zijn in het najaar van 2018 gesprekken gevoerd met ondernemers om vervolgstappen te zetten richting stadsbrede invoering voor alle evenementen. In 2019 wordt dit verder geïmplementeerd. Op deze punten wordt in 2019 doorgepakt. In het nieuwe evenementenbeleid zal ook een hoofdstuk over duurzaamheid worden opgenomen.

- **Kaderstellend afvalbeleid** waarin de beleidsdoelen voor afvalreductie, afvalscheiding en hergebruik zijn vastgelegd. Leiden streeft naar een verhoging van het scheidingspercentage van 33% naar 50%, de hoeveelheid restafval per inwoner per jaar moet dalen van 249 kg naar 150 kg;
- In het in december vastgestelde **Uitvoeringsprogramma afval 2018 – 2020** zijn 23 maatregelen uitgewerkt, waaronder een afvalpreventieplan, een haalbaarheidsonderzoek voor een 2e afvalbrengstation, een onderzoek voor een pilot schoon belonen, een business case voor intensiveren inzameling papier en karton, meer regie op textielinzameling. Voorts gaat Leiden vanaf 1-1-2019 met gebruikmaking van de nieuwste technieken aanzienlijk meer plastic verpakkingsafval en drankenkartons recyclen.

Bewustwording en kennisontwikkeling algemeen
- Visie en coalitievorming **Duurzaamste kilometer**;
- **Kennisatelier Duurzaamheid** Onderzoeken en kennisontwikkeling op alle thema's in samenwerking met het Centrum voor Milieuwetenschappen (CLM) behorend bij de Universiteit Leiden;
- **Stimuleren van bewustwording en kennisverwerving in de stad** door campagnes als **GaGoed**, Barry Badpak-campagne voor afvalscheiding in studentenhuizen, **Meet-Ups**;
- **Verbreding netwerk van stadspartners van natuur en milieu** naar natuur en duurzaamheidseducatie
- Museumprijs voor het **Verwonderpaspoort** en daarmee uitbreiding met de thema's duurzaamheid en gezondheid en verspreiding naar de regio,
- **Verduurzaming locatie Kinderboerderij** als voorbeeldproject voor de educatie.

Eigen organisatie
- Inzet van de energiecoördinator om het gemeentelijk energieverbruik te verminderen en te verduurzamen;
- Inzet afvalbakken eigen organisatie om afval te verminderen en bewustwording te creëren t.a.v. afval verbruik;
- Opstart MVI inkoopbeleid, implementatie hiervan wordt medio 2019 verwacht ;
- Uitvoeren CO2 footprint ten behoeve van gemeentelijke organisatie, opstart implementatie wordt medio 2019 verwacht;

Effectindicatoren en monitoring

De vigerende Duurzaamheidsagenda 2016-2020 spitst zich toe op zes thema's en zestien concrete doelstellingen. De doelstellingen worden in 2020 overgezet naar de verschillende programmabegrotingen of eindigen als zelfstandig doel. De bijbehorende effect-indicatoren worden vanaf 2020 ook ondergebracht bij de verschillende programmabegrotingen, zie tabel.

Energie
1. Meer energie besparen; 1,5% per jaar
2. Meer gebruik van duurzaam opgewekte energie; 20% van de energie duurzaam en regionaal in 2020
3. Gemeente gaat voorop in energietransitie; organisatie klimaatneutraal in 2020

Duurzaam ondernemen
4. Duurzaam ondernemen vanzelfsprekend
5. Transitie naar circulaire economie

Biodiversiteit
6. Uitbreiding en verbinding groen voor biodiversiteit en recreatie
7. Bewoners vergroenen mee
8. Biodiversiteit als uitgangspunt

Afvalstromen
9. Minder afval
10. Minder zwerfafval
11. Minder restafval

Duurzame mobiliteit
12. Verschuiving naar duurzame en slimmere mobiliteit
13. Schonere lucht, betere gezondheid

Klimaatadaptatie
14. Waterbestendige stad
15. Klimaatrobuuste stad

Algemeen
16. Duurzaamheid uitdragen en stimuleren; CO2 uitstoot in 2030 40% minder dan in 1990

De streefwaarden in onderstaande tabel zijn gebaseerd op startjaar 2015.

Nr	Doelstelling	Effect	Indicator	Realisatie	Streefwaarden	Bron
1	Meer energie besparen	Energiegebruik 1,5% per jaar omlaag	Gasverbruik in mln m3	104,9 (2014) 106,0 (2015) 101,6 (2016) 99,3 (2017)	101,3 (2018) 99,8 (2019) 98,3 (2020) 96,8 (2021)	Energie in beeld*
			Elektraverbruik in mln kWh	521,7 (2014) 519,8 (2015) 517,7 (2016) 516,9 (2017)	496,8 (2018) 489,3 (2019) 482,0 (2020) 474,7 (2021)	Energie in beeld*
2	Meer gebruik van duurzaam opgewekte energie	Aandeel hernieuwbare energie in 2020 20% in regionaal verband	Percentage hernieuwbare energie	1,1% (2013) 1,5% (2014) 1,4% (2015) 1,5% (2016)	14,8% (2018) 17,4% (2019) 20,0% (2020)	Klimaatmonitor RWS
3 Lege alinea	Gemeente gaat voorop in energietransitie Lege alinea	Energiegebruik gemeente 1,5% per jaar omlaag Lege alinea	Gasverbruik in mln m3 door gemeente	1,36 (2012) 1,54 (2013) 1,14 (2014) 1,17 (2015)	1,12 (2018) 1,10 (2019) 1,08 (2020) 1,07 (2021)	Gemeente Leiden
			Elektraverbruik in mln kWh door gemeente	17,9 (2013) 20,5 (2014) 17,8 (2015)	17,0 (2018) 16,8 (2019) 16,5 (2020) 16,3 (2021)	Gemeente Leiden
4	Duurzaam ondernemen vanzelfsprekend	Energieverbruik bedrijven in Leiden met 1,5% per jaar omlaag	Gasverbruik in mln m2 door bedrijven	62,9 (2014) 63,7 (2015) 58,8 (2016) 56,9 (2017)	60,9 (2018) 60,0 (2019) 59,1 (2020) 58,2 (2021)	Energie in beeld*
			Elektraverbruik in mln kWh door bedrijven	403,8 (2014) 398,2 (2015) 393,0 (2016) 394,6 (2017)	380,5 (2018) 374,8 (2019) 369,2 (2020) 363,7 (2021)	Energie in beeld*
5	Transitie naar circulaire economie	Plannen van aanpak voor bedrijfssectoren en - terreinen	-	-	-	-
6, 7, 8	Uitbreiding en verbinding groen voor biodiversiteit en recreatie, Bewoners vergroenen mee, Biodiversiteit als uitgangspunt	Soortenrijkdom flora en fauna	Aantal waargenomen soorten	982 (2013) 1.039 (2014) 1.111 (2015) 1.275 (2016) 1.632 (2018)	positieve ontwikkeling	Waarneming.nl
		Waardering van groen	Rapportcijfer voor recreatieve waarde	6,6 (2013) 7,0 (2015) 7,1 (2017)	positieve ontwikkeling	Stads- en wijkenquête
		Omvang areaal groen	Aantal hectare groen	596 (2012) 584 (2015) 592 (2018)	positieve ontwikkeling	CBS CBS GBI
9	Minder afval	Hoeveelheid afval	Kilo's afval per inwoner per jaar	416 (2014) 406 (2015) 405 (2016) 376 (2017)	-	CBS / Gemeente Leiden
10	Minder zwerfafval	Minder overlast van zwerfafval	Percentage inwoners dat 'behoorlijk wat' tot 'zeer ernstig'zwerfvuil ervaart	43% (2011) 40% (2013) 47% (2015) 43% (2017)	39% (2019) 39% (2021)	Stads- en wijkenquête
11	Minder restafval	Hoeveelheid restafval	Kilo's restafval per inwoner per jaar	258 (2014) 249 (2015) 242 (2016) 220 (2017)	-	CBS / Gemeente Leiden
12	Verschuiving naar duurzame en slimmere mobiliteit	Meer fietsbewegingen en OV-gebruik	Aantal fietsritten op 25 telpunten gemiddeld per werkdag	60.445 (2015) 72.775 (2016) 72.299 (2017)	66.489 (2020)	RVT Ontwerp en Mobiliteit

Nr	Doelstelling	Effect	Indicator	Realisatie	Streefwaarden	Bron
13	Schonere lucht, betere gezondheid	Aandeel auto's dat geheel of deels rijdt op niet-fossiele brandstoffen	Aantal geregistreerde elektrische en hybride personenauto's	735 (2015) 879 (2016) 1.016 (2017) 1.244 (2018)	-	Klimaatmonitor RWS
		Geen hoofdwegen * met stikstofgehalte > 35 µg/m³	Aantal hoofdwegen met stikstofgehalte > 35 µg/m³	8 (2013) 10 (2014) 6 (2015) 7 (2016)	5 (2018) 2 (2019) 0 (2020)	Ministerie I & M
14	Waterbestendige stad***	Afname van het aantal locaties met wateroverlast	Aantal locaties met problematiek van verwerking hemelwater	-	0 (2020)	Gemeente Leiden
15	Klimaatrobuuste stad***	Water- en hittebestendige stad in 2030	-	-	-	-
16	Duurzaamheid uitdragen en stimuleren	CO2 uitstoot met 40% omlaag in 2030 tov 1990 (=285 mln kg)	CO2 uitstoot per jaar in mln kg	494,5 (2014) 495,3 (2015) 486,4 (2016) 481,8 (2017)	453,3 (2018) 439,2 (2019) 425,2 (2020) 411,2 (2021)	Energie in Beeld*

* De bron 'Energie in beeld' is opgehouden te bestaan. Daarom zijn er na 2017 geen metingen meer.
** De 23 gemeentelijke hoofdwegen zijn: Churchilllaan, Dr Lelylaan, Haagweg, Haagse Schouwweg, Herenstraat, Hoge Rijndijk, Hooigracht,Kanaalweg, Kooilaan, Lammenschansweg, Langebrug, Langegracht, Levendaal, Noordeinde, Oranjeboomstraat, Plesmanlaan, Schipholweg,Schipholweg/ Stationsweg tunnelmonden, Stevenshofdreef, Vrijheidslaan, Willem de Zwijgerlaan, Willem van der Madeweg, Zijlsingel.
*** In 2019 worden n.a.v. de stresstest indicatoren ontwikkeld over klimaatadaptatie. De indicatoren zullen worden opgenomen in de Programmabegroting van 2020.

2.3.16 Bijzonder programma Omgevingswet

In 2021 treedt de Omgevingswet in werking. Sinds 2016 wordt in Leiden voortvarend gewerkt om het bestuur en de organisatie klaar te maken voor de implementatie. De gemeenteraad heeft hiervoor in 2016 een strategische visie vastgesteld en zijn middelen vrijgemaakt. De implementatie van de Omgevingswet doet Leiden zo veel mogelijk in lijn met het oppakken van inhoudelijke opgaven voor de toekomst van de stad ('Leiden 2040') en aan de hand van concrete casussen. In 2018 hebben we deze werkwijze geïntensiveerd onder het Programma Leiden 2040, met o.a. een voortvarende start van de Omgevingsvisie Leiden 2040, participatie en leertrajecten.

Organisatie vanuit Programma Leiden 2040, gemeente brede opgave
De implementatie van de Omgevingswet is een gemeente brede taak en verantwoordelijkheid. In verschillende clusters worden projecten en pilots opgepakt. De coördinatie vindt plaats vanuit het Programma Leiden 2040 met een programmaorganisatie. Deze programmaorganisatie houdt de doelen scherp en houdt de landelijke ontwikkelingen in het vizier. Daarvoor vindt er deelname plaats aan werkgroepen vanuit de VNG en landelijke platforms. Er vindt kennisdeling plaats met primair de 9 partnergemeenten uit Hart van Holland en verschillende ketenpartners zoals de GGD, Hoogheemraadschap van Rijnland, Omgevingsdienst, Veiligheidsregio, Rijkswaterstaat, Provincie Zuid Holland. Leiden heeft hier en bewuste coördinerende rol. Tezamen worden ook projecten opgepakt wanneer dit synergie biedt.

Projecten, pilots en procesverbeteringen onder zes thema's
De implementatie van de Omgevingswet bij de gemeente Leiden vindt sinds 2016 plaats aan de hand van zes thema's. Deze zijn weer te plaatsen onder de 3 pijlers van de Omgevingswet: Wet, Digitaal Stelsel, Anders Werken.

1. **Bestuurlijke keten (*Wet, Anders Werken*):** het meenemen van college en raad in implementatie van de Omgevingswet en ontwikkeling van het nieuwe instrumentarium. In 2018 hebben er met de oude raad en direct met de nieuwe raad verschillende informerende en werksessies plaatsgevonden. Naast inhoud en instrumentarium is veel gesproken over de rol van de raad. Er heeft o.a. een fietstocht plaatsgevonden met raadsleden over het Ontwikkelperspectief Zuidwest en intensieve werksessies met de raad over de Omgevingsvisie en het instrumentarium van de Omgevingswet (begin 2019).
2. **Instrumenten Omgevingswet (*Wet*):** in 2018 is het Leids instrumentarium Omgevingswet ontwikkeld. Op basis daarvan is er aan alle instrumenten intensief gewerkt: